

BESZÉLGETÉSEK AZ AKADÉMIAI KLUBBAN (5.)

„A szellem és a szerelem...”

Régi beidegződés osztja a világot és lakóit is humán és reál szférára. Más szavakkal az elmélet, illetve a gyakorlat, filozofikusabban az alap és a felépítmény féltékére. Az egyre nyilvánvalóbb, miszerint a régi polihisztorok, részszász embertípusok ideje lejárt, a fejlődés hétmérföldes csizmái kikényszerítik a specializációt. Gyakorta már az egyazon tudományág képviselői sem értik egymás szavát, részterületeik annyira sajátos terminológiát igényelnek. Vajon valódi igény-e, hogy a korszerű műveltségnek

egyszerre legyen része a humán világ és a legújabb természettudományos ismeret; feloldható-e az ellentmondás e kétféle megközelítés között; építhető-e mindkét felől járható híd a távolodó földrészek között? Ezek a kérdések alkották ötödik beszélgetésünk témáit, melyeknek résztvevője volt Csákány Béla a matematikatudomány doktora, Grasselly Gyula akadémikus, Karácsonyi Sándor az orvostudomány kandidátusa, Kligl Sándor szobrászművész, Kristó Gyula a történettudomány doktora.

muzsikál, még nem zenetudós; attól, hogy valaki esténként szépirodalmat olvas, még nem irodalmár. Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a humán tudományoknak és a humán körbe tartozó foglalatosságoknak a választóvonalát kevésbé merőven és határozottan van meghúzva, mint a természettudományokban a lapos igazságok és a tudományos igényű teljesítmények között. Nem véletlenül osztják Nyugaton előszeretettel a társadalomtudományokat kemény és lágy ágazatokra. Sőt, egyes nézetek a lágy tudományágak tudományjellegét is megkérdőjelezzik, mondván, hogy a művészettudományokhoz a pusztán egzakt módszereken túl többre is szükség van, mint például intuícióna, empátiára, stb. Tehát a tudomány szféráján kívül eső dolgokra.

KARÁCSONYI S.: Mindaz, amiről mi most itt beszélgetünk, szoros kapcsolatban van az iskolai neveléssel, a civilizációval, a széles értelemezett kultúrával. A második világháborút követően egész oktatási és nevelési rendszerünket a céltudatos irányított természettudományos műveltség elterjesztése jellemezte. Még az úgynevezett humán gimnáziumi osztályokban is. Úgy tűnik, a civilizáció kikövetelt mindenkitől bizonyos természettudományos ismereteket. Még a művészekről is. A szobrásznak ismernie kell az antropológiát, a zenészeknek a hangok fizikáját. Szokolay Sándorral beszélgetve tudtam meg, hogy a Zeneművészeti Főiskolán a zenei képzéssel elválaszthatatlanul milyen ismeretanyagot szükséges elsajátítani egy-egy növendéknek a hangok fizikai törvényeiről. Vagy, a civilizáció függvényében, aki automata mosógépet, videorendszert, számítógépet működtet, bizonyos fokig ismernie kell az elektronikus vezérlés alapelveit. Nem elég a gombot elfordítani vagy benyomni. E mostani irányzatot olyan komplexebb szemléletnek kellene felváltani, melyben visszanyeri presztízsét a humán műveltség. Megszerzésének még ma is leghatékonyabb eszköze az olvasás. Csakhogy, tudnak-e a ma generációi olvasni? Úgy, hogy az ne fárasztó munka, hanem természetes eszköz legyen számukra.

— A sok érdekes megjegyzés közül hadd emeljek ki kettőt. Mindkettő immár szlogen-hatású. Az egyik, hogy a civilizáció megöli a kultúrát; a másik, hogy művészet nélkül ugyan lehet élni, de minek.

KLIGL S.: Egyre inkább úgy érzem, szakmánk is, és művelői is defenzívába szorulunk. Ennek nemcsak az az oka, hogy a természettudományok kihívása nagy kérdések elé állít valamennyiünket. Vagy, hogy a civilizációs eredmények következtében elszárvosodik életünk, hogy sokkalta népszerűbbek a sikeres tudósok, mint a sikeres művészek. Én szoborkészítés közepette szintézisre törekszem. Mániam, rögeszmém, hogy ha portrét

csinálok, abban kifejezzem nemcsak az illető személyiségét, de magamat, gondjaimat is. Tudom, hogy van csontrendszer, egészséges és beteg sejtek, szövetek és izmok, ám ez a szoborkészítés közben nem kérdés. Talán valahol az ujjaiban ismeret, bennem érzés. Ugyanúgy, ha kezembe veszek egy ősi falevelet, nem a szövettan és a fotoszintézis jut eszembe róla. Borzasztó irigy vagyok a kémikusokra, fizikusokra, biológusokra, mert népszerűbbek, ismertebbek és elismertebbek, mint mi. Szent borzadállyal és kétségbeesve veszem ezt tudomásul a magam békaperspektívájából.

KRISTÓ GY.: Válasszuk külön az értéket és a népszerűséget, mert könnyen vakvágányra futhatunk. Ténykérdés, hogy a Nobel-díjra szóba hozott Gyarmati professzor — akit már emlegettünk beszélgetésünk során — népszerűsége töredéke mondjuk a Zalatnay Saroltáénak.

— A valódi érték viszont a népszerűség segítségével demokratizálódhat. Egy köztéri szoborral százazrekhez lehet eljutni művészi üzenetet, gondolatot, érzelmet. Ez óriási lehetőség, keveseknek adódó alkalom.

KLIGL S.: Nem egyszer tapasztalhattam, hogy amikor egy természettudós bemutatkozik, nem mosolyognak elnézően (?), megértően (?), megbocsátóan (?), mint amikor azt mondom: szobrász vagyok. S gondolom, így van ezzel a színész, a költő, a zongorista is. Elszomorodom, ha azt tapasztalom, hogy a portré, a köztéri szobor egyre kevésbé társadalomformáló erő, kompromittálódik mindenfajta művészet, s már nem az a kérdés és a tét, hogy az én térfőmáló, környezetrendező vagy -szennyező tevékenységemnek van-e visszhangja, hanem annak a tudomásulvétele, hogy a mindennapi élet népszerűségi listáján igencsak hátul kullogunk. S amikor elkezdek gondolkodni a természettudósok huszadik századi diadalán, eszembe jut az avantgard, ami mással nem is magyarázható, mint azzal, hogy a tudomány példái magis elkezd analízálni. A festő már nem is akarja megfesteni a képet, csak annak vázát, szerkezetét, utalásait, hozzá fűződő asszociációit...

GRASSELLY GY.: Attól tartok, a természettudományok azért népszerűbbek, mert praktikusabbak, közelebb állnak az emberek mindennapi dolgaihoz. Ám, ha csak természettudományok léteznének és visszaszorulna a humán kultúra és igény, akkor a falanszter veszélye fenyegetne. Sok minden hasznos és praktikus lehet az emberiség számára, de ez még csak civilizáció, nem pedig kultúra.

— A fő kérdés számomra változatlanul az, képesek vagyunk-e olyan komplex ideált megfogalmazni és a hozzá vezető módszert kimunkálni, amely a teljes emberi élet zálogát nyújtja. Van-e olyan harmonia, melyben a maga helyén és szintjén van jelen a praktikum és az érzelem, a gyakorlati

ismeret és a szép, az igaz, a művészi iránti igény?

KARÁCSONYI S.: A dolgok nyitját változatlanul az olvasás rangjában, szenvedélyében, lehetőségében látom. A fekete városból Zsurzs Éva rendezett nagyszerű televíziós filmet. Sikerült és népszerű alkotás volt. Csakhogy felmentést adott Mikszáthból. Mert ezek után ki veszi a fáradságot, hogy elolvassa a regényt?! S én a fiammal való vitáimból tudom, a húszévesek korosztálya nem veszi kezébe ezután a könyvet. Pedig állíthatom, hogy az olvasás fáradsága egy idő után az olvasás gyönyörűségébe csap át. Semmiféle adaptáció sohasem keltheti életre olyan gazdag részletességgel az író világát, mint maga a regény. Mert az olvasás művészetének alappontja az absztrahálás kényszere és csodája. Melynek során elképzelem a környezetet, arcot adok a szereplőknek, szurkolok a szimpatikusoknak. A megjelenített mű megfoszt ettől az élménytől, hiszen készen szállítja a figurákat, helyszíneket, környezetet. S ennek az absztrahálási készségnek hiánya szüli azokat a megjegyzéseket, hogy teszem azt Bajcsy-Zsilinszky Endre nem is így nézett ki, Szántó Kovács Jánoson mindig fényesre suvickolt csizma volt. Ebben a közegben a valódi művészet versenyképtelen. Viszont akad egy művésztér, mely a közízlés kiszolgálója, képeit, szobrai a fizetőképes kereslethez igazítja. Ez a civilizáció merénylője a kultúra, a művészet ellen.

— Döntő mértékben egyetértek, de két megjegyzésem van. Zsurzs Éva azt nyilatkoztatta a televízióban, hogy a fekete város vetítését követően ugrásszerűen emelkedett a Mikszáth-regényeket vásárlók száma, (az elolvasásról nincsenek adatok) tehát a folyamat fordítva is igaz lehet. Am például Esterházy Péter munkáit, ha akarom szövegtextusait, olvasva már nem Mátra-alji tájakat, romantikus alakokat kell elképzelem. Ez egy más típusú irodalom, ami egyrészt nehezen transzponálható, másrészt a megértéséhez újszerű befogadói attitűdre van szükség. Ez már majdhogynem matematikailag modellezhető nyelv.

CSÁKÁNY B.: Én úgy látom, hogy Mikszáth képei hagyományos képek, Esterházy képei holografikus ábrák.

— Pontosan és lényegretörően fogalmaztál. Ez utóbbihoz viszont fel kell készülni. A közízlés és a modern, vagy szerencsésebb szóval korszerű művészet között egyre nyílik az ízléssólló. Lépéshátrányunk vagy százéves, és reményünk alig nemhogy a felzárkózásra, de a közelítésre sincs.

KRISTÓ GY.: Mi a legmodernebb természettudományos vívmányok mindennapi megjelenésének fogyasztói vagyunk. Viszont a modern társadalomtudományok és művészetek vonatkozásában nem vagyunk fogyasztók. Erről a tapasztalati alapról kell szemlélnünk a kérdést. Sehhez még az is hozzátartozik, hogy minél többen

élvezzük a civilizáció áldását, annál kevesebben értjük az azt létrehozó tudományt. Természetesen azt a megállapítást, hogy az olvasás mindenekelőtt, nem tudom felülmúlni.

— Meg alulmúlni sem, hiszen riasztó jelzéseket kaphatunk például a szakmunkástanulók olvasási vergődéséről.

KARÁCSONYI S.: Sőt, az egyetemre 112 ponttal bekerült hallgató azért nem képes eredményesen tanulni, mert olvasási problémái vannak.

KRISTÓ GY.: Még egy mondat az olvasásról. Egyik ismerősöm, Miklós Pál szenvedélyesen magyarázta, addig nem léphetünk előre ezen a téren, amíg kínai mintára a szóképpolvasást szorgalmazzuk. Olvasni megtanítani komplex pedagógiai feladat. A másik megjegyzésem: az elmúlt évtizedekben olyan átrendeződés ment végbe, mely nemhogy közömbös, hanem egyenesen ellene hat a művészeteknek, a humán tudományoknak. Ez az új értékrend a tudni nem érdemes dolgok tudományává degradálja a művészeteket, a társadalomtudományokat. Ugyanakkor nem választanám élesen külön, hogy van egy prosperáló természettudományos műveltség és egy háttérbe kényszerített humán kultúra. Az olló a műveltség és a műveltség között nyílik. Hazánkban gyakorlatilag újratermelődik az analfabétizmus. Széles tömegek élnek az ösztönlet szintjén mindennapi gondokkal küszködve, s nem érinti meg őket a tudatosság szintjén semmiféle műveltségi mozzanat.

KLIGL S.: Pedig tömegesíteni igyekeztük a kultúrát, elkövetve azt a hibát, hogy sutba akartuk dobni többek között Munkácsy örök érvényű erdő részletét és tölcésrezní igyekeztük az úgymond moderneket. Ettől a szótól még a háttér is borsózik. Mert leszöljuk ugyan Munkácsyt, de modernnek ítéljük kortársait, Marxot és Engelist. Holott valamennyien, egyiptomi és görög bölcsek, a reneszánsz polihisztorok, a múlt századi művészek érvényes üzeneteket — de nem dogmákat! — küldözgettek a jövőnek. Nekünk is! Egyáltalán a művészet csak az utóbbi századokban vált kiállítási áruvá: s az ismét más kérdés, hogy a műkereskedelem miként manipulál a művészetrel. Sovány vigasz, hogy József Attila Ódáját senki nem veheti meg, s vihetha eza egy versaukcióról.

— Az égető probléma ma a tudományok művelői számára, hogy a specializáció szinte már atomizálja a tudományágakat is. Egyre szűkebb terrénomot, de minél mélyebben megismerni — ez a mai tudomány iránya.

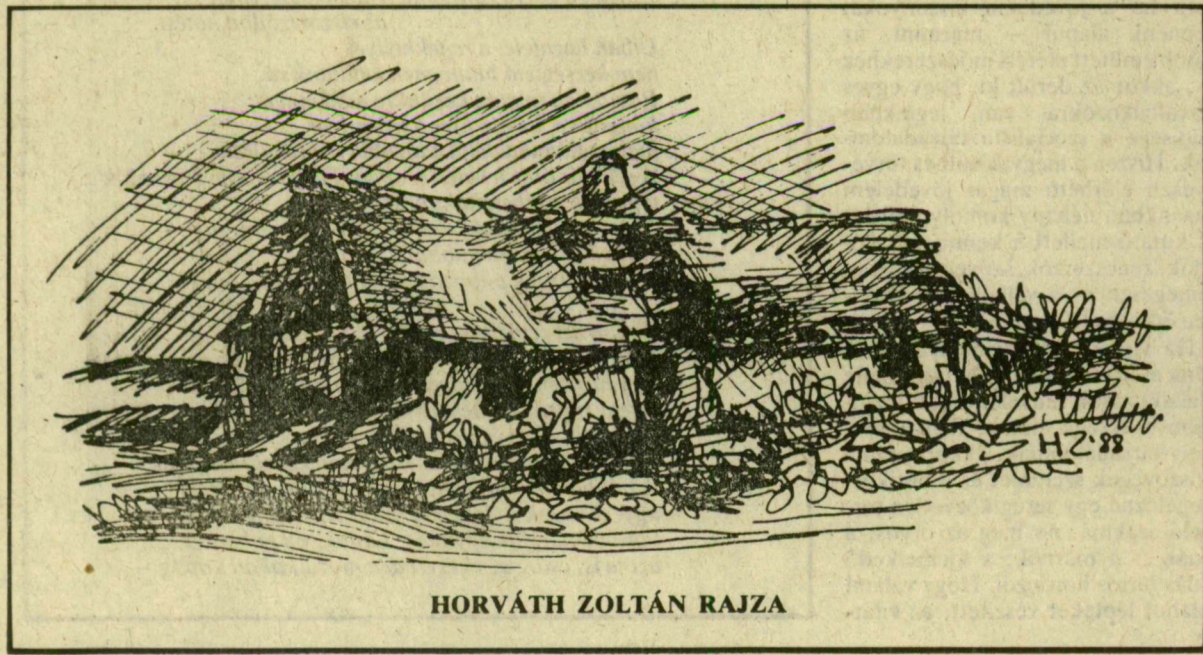
KRISTÓ GY.: Véleményem szerint tudományt művelni csak egyre mélyebbre ásva lehet és érdemes. Viszont a köznapi, az átlagműveltség feltételezi, hogy minél szélesebb ismereteim legyenek. A kettő együtt szinte képtelenség! Világosan kell tehát látnunk és megértenünk, hogy egyfajta kibékíthetetlen ellentmondás szorításában élünk.

— Vajon a mindennapi életünk színterein, baráti társaságban, munkahelyi összejöveteleken inspiráljuk-e megfelelő módon a komplexebb világszemléletet, érdeklődünk-e egymás munkája, gondolkodása, tudománya, művészete felől?

KARÁCSONYI S.: Jövevény vagyok Szegeden, itt kapom a kenyerem, érzem a tisztelet és megbecsülés gesztusait, de néha szégyenkezem, amikor egy-társaságban az értelmiség kiváló képviselői családi pletykákkal, házasságszédelgések és nőügyek sztorijaival ütök agyon az időt. Ahelyett, hogy felismernék: a társasági élet a művelődés legmagasabb színtere. Ezekben a társaságokban legföljebb ételreceptek, siemlékek, munkahelyi perpatvarok kerülnek szóba. S nincs ez másként azokban az országokban sem, ahová van szerencsém rendszeresen visszajárni.

KLIGL S.: Azt hiszem ebben az országban sokat csalódtunk egymásban. Sandaságra és ösztönletlenségre készítnek a múltbéli keserű tapasztalatok. Atomizálódunk, a társaságok legfeljebb egy vacsorameghívás idejére verbuválódnak. Szoktam kérni: ebédre hívjanak, nem egészséges este enni! S megfigyelhető egyfajta feszélyezettség, bizonytalanság egymás iránt, egymás munkája, szakmája, hivatása iránt. Féljük magán-szféráink sérthetlenségét, képtelenek vagyunk az őszinte emberi kapcsolatokra. Így aztán nemhogy közelédnénk egymáshoz, s ezen keresztül erősödne természettudomány, társadalomtudomány és művészet egysége, de, mint ahogy már említettük, nyílik az olló...

TANDI LAJOS

HORVÁTH ZOLTÁN RAJZA

— Szakbarbárnak, csödlátsúnak bélyegezzük azt a kutatót, aki kizárólag saját tudományágának kérdéseivel foglalkozik. A megjegyzés leggyakrabban a természettudományokkal kapcsolatban merül fel. Holott hasonlóan szakbarbárságnak tűnhet, ha a történelem-kutató tájékozatlan a génsebészeti aktuális kérdéseiben. Pedig egy természettudósnak könnyebb ismereteket szereznie a humán kultúra friss eredményeiből, mint fordítva. Vajon miért?

GRASSELLY GY.: Amikor az Eötvös Kollégium igazgatója voltam, bölcsezők és tétékások nemcsak együtt laktak, de sok közös programot is szerveztünk. Amikor mondjuk egy film kapcsán kérdések merültek fel, a bölcsezők kvázi profi módon közelítették azt meg, a természettudományi kar diákjai egyéni benyomásaikat, nem mindig szakszerű véleményüket mondták el. Ellenkező esetben nem volt reakció. Tény, hogy a természettudományok ismerőinek könnyebb bizonyos humán műveltség, irodalmi, művészeti ismeretekre szert tenni, mint fordítva. De ezt ne varrjuk iskolarendszerünk nyakába. Az szerintem önképzés kérdése.

KRISTÓ GY.: Nem biztos, hogy pusztán önképzésen múlik. Én azt hiszem, hogy a humán tárgyak közelebb állnak a mindennapokhoz, mint a természettudományoknak az igazán élenjáró, és divatos részterületei. Mondjuk a fizika alapvető törvényszerűségeit még a magamfajta bölcész is ismeri, de már a génmanipuláció, a sebészlet, a mangánkutatás vagy az algebra világa számomra alig megközelíthető. Azt gondolom, a természettudósok némileg előnyben vannak, mert ők a mindennapi élethez közelebb eső világhoz fordulnak akkor, amikor a társadalomtudományok vagy más humán ismeretek felé közelítenek.

— Felmerült bennem a kérdés, nem lehet-e ennek oka, hogy nevelkedésünk, sőt egész világképünk verbális ismeretekre épül? A természettudományok kevésbé verbálisak, vegyjelekkel, képletekkel, egyenletekkel dolgoznak, s ha ez nem fordítható le szavakra, nem fogalmazható meg nyelviileg, akkor számunkra érthetetlen?

CSÁKÁNY B.: A verbalitás a te szóhasználatodban a hétköznapi nyelven kifejezhető jelenti? Ha igen, akkor én erre azt mondom, hogy minden tudomány verbális, még akkor is, ha képletekkel dolgozik. Egy nagy grúz papnövendék és filozófus írta, hogy minden gondolat szavakon keresztül valósul meg. Amikor ezt először egyetemistaként hallottam, eszembe jutott a következő példák: képzeljünk el hat száz gyufát, s ezeket rakjuk úgy össze, hogy négy egyenlő oldalú háromszöget alkossanak. Aki érti, vagy már oldott meg hasonló feladatot, rögtön képes a sikerre. A folyamat, amelynek nyomán erre rájött, véleményem szerint nem önthető szavakba. Csak maga a megoldás. Ám annak a viszonylag magas szintű gondolkodási folyamatnak íve semmiképpen. De önthető bizonyos képekbe. Tehát ennek is megvan a maga nyelve, csak-hogy nem a hétköznapi nyelv. S való igaz, hogy iskolai képzésünk elsősorban a hétköznapi nyelvre támaszkodik. Azok a tantárgyak, amelyek más nyelvet használnak, félelmet vagy utálatot ébresztenek, ilyen mindenekelőtt a matematika, a kémia, s egyre inkább a biológia. A kettéválasztás így hagyományos, a félelem is az. De azt sem feledhetjük, hogy a humán kultúra alkotásaival — az, hogy legtöbbször csak felületesen — megismerkedhetünk pihenésjelleggel is. A természettudományok művelője, a gyakorlat embere egy bizonyos szinten reprodukálni is képes: beszél róla, emlékezik a képekre, fűtől a dallamot. Nem alapszintű matematikával, kémiával, biológiával nem foglalkozhat — vagy csak ritka esetben — a humán szellemiségű ember egész napos munkáját követően könnyű, leveztető tevékenységként. Foglalkozhat esetleg természetjárással, de az még nem természettudomány. A kategóriák néha félrevezetőek. Mondhatnám, a matematika az antropológia része, merthogy azzal foglalkozik, milyen szigorú körvonalazható formákban megy végbe a minket körülvevő valóság felfogása az emberi tudatban. A világ felfogásának legszigorúbb és törvényekben legfeszesebb önthető része a matematika tudománya.

— Valóban oldódnak a merev határok, hiszen ezek szerint a matematika közelebb van a művészetekhez, mint a hagyományos értelemben vett természettudományokhoz.

KRISTÓ GY.: Veszélyes vizekre eveznénk, ha minden humán foglalatosságot a tudomány szférájába emelnénk. Attól, hogy valaki otthon házi-